

Nr 43

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av motioner om rätt för riksdagens revisorer att granska statliga aktiebolag.

Ärendet

I detta utlåtande behandlas två motioner, som båda åsyftar att riksdagens revisorer skall ges rätt att granska statliga aktiebolag, nämligen

- 1) I: 414 av fru Segerstedt Wiberg och herr Tistad (båda fp); samt
- 2) I: 1069 av samma motionärer.

Motionen 1) väcktes under allmänna motionstiden, motionen 2) som följdmotion till proposition nr 121 om ett statligt förvaltningsbolag m. m., vilken hänvisats till statsutskottet.

I motionen 1) hemställs »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om förslag till grundlagsändring, varigenom riksdagens revisorer får rätt att granska de statliga företagen».

I motionen 2) hemställs »att riksdagen beslutar att riksdagens revisorer skall ha rätt att granska det statliga förvaltningsbolag som föreslås i proposition nr 121».

Gällande ordning och frågans tidigare behandling

Riksdagens revisorer har vissa men starkt begränsade befogenheter att ta upp frågor om statliga företag. Enligt föreskrift i bolagsordningen för AB Trafikrestauranger har de rätt att granska detta företag. En sådan granskning redovisades i 1950, 1958 och 1966 års berättelser. Därutöver är 1949 års kungörelse om skyldighet att tillhandahålla riksdagens revisorer vissa handlingar och upplysningar m. m. (nr 357) tillämplig. Den ger dock endast befogenhet att begära redovisning för användningen av direkta statsbidrag. Härutöver kan revisorerna göra uttalanden om statlig och statskontrollerad företagsamhet utan att begära särskilt underlag. Exempel härpå ger t. ex. en paragraf i 1965 års berättelse, i vilken revisorerna tog upp överkapaciteten vid AB Atomenergis anläggningar i Studsvik.

Frågan om vidgad granskningsrätt för statsrevisorerna på detta område har varit aktuell sedan 1922. Efter framställning från riksdagen och sär-

skild utredning åstadkoms 1930 en lösning beträffande monopolbolagen, som gav riksdagen men inte statsrevisorerna ökad insyn i dessa. Riksgäldsfullmäktige utser sedan dess tre revisorer av fem i AB Vin- och spritcentralen och Svenska Tobaks AB och numera även i de senare tillkomna företagen System AB och Sveriges Centrala Restaurang AB. Dessa uppdrag har alltid anförtrotts riksdagsledamöter.

Riksdagen hemställde 1939, 1944 och 1947 hos regeringen om rätt för statsrevisorerna att granska statliga företag. I samtliga fall var statsutskottet enigt om att tillstyrka skrivelserna. De två sista avsåg alla aktiebolag som helt eller delvis ägdes av staten. En utredning kom till stånd 1948 genom två utredningsmän, som emellertid redovisade olika meningar i sitt betänkande följande år. Den ene förordade generell granskningsrätt för statsrevisorerna, medan den andre avstyrkte varje ändring i gällande ordning. En förnyad framställning av revisorerna i 1950 års berättelse ledde inte till något resultat, utan statsutskottet hänvisade till att betänkandet var föremål för prövning. Frågan behandlades härefter av 1953 års utredning om de statliga företagsformerna. I sitt betänkande 1960 avvisade denna möjligheten att ge statsrevisorerna granskningsrätt vid sidan av den vanliga bolagsrevisionen. De var enligt utredningen över huvud inte lämpade för en sådan granskning, som dessutom syntes innebära en opåkallad dubbelkontroll. I stället föreslogs att den för monopolbolagen gällande ordningen skulle införas för alla statliga företag, d. v. s. riksgäldsfullmäktige skulle få rätt att utse tre av fem revisorer för den vanliga revisionen enligt aktiebolagslagen. Förslaget blev emellertid inte genomfört.

Frågan om riksdagens insyn i den statliga företagsamheten behandlades nästa gång av den 1968 tillsatta företagsdelegationen. Denna har till huvuduppgift att föreslå riktlinjer för den långsiktiga vidareutvecklingen av de statliga företagen och att pröva formerna för organiserat samarbete dem emellan. Delegationen framlade i januari 1969 ett förslag till samordning genom ett förvaltningsbolag som moderföretag för flertalet statliga aktiebolag. Den tog därvid även upp frågan om nya former för information till riksdagen. Till en början föreslogs en särskild redogörelse från regeringen om den statliga företagssektorns verksamhet och resultat, vilken skulle utskottsbehandlas och bli föremål för debatt. Därutöver presenterades ett förslag, som skulle ge riksdagen ökade möjligheter att delta i revisionen och som övervägts utan ställningstagande. Grundkonstruktionen innebar, att ett nytt statligt revisionsorgan skulle inrättas, genom vilket riksdagen skulle få rätt att medverka vid revisionen av förvaltningsbolaget och samtliga bolag som underställts detta. Det nya organet skulle få sju ledamöter, av vilka en, tillika ordförande, skulle utses av regeringen och övriga sex av riksdagen. Detta organ skulle för varje bolag föreslå en eller flera av dess revisorer enligt aktiebolagslagen. Bestämmelser härom skulle införas i bolagsordningarna. Om totala antalet revisorer blev fem eller flera, borde två få

utsets av revisionsorganet, annars en. I första hand borde auktoriserade revisorer utses, men ett formellt krav borde inte uppställas. De revisorer, som utsetts på denna väg, skulle lämna informationer om förhållandena i de reviderade bolagen till revisionsorganet, som skulle årligen avge en redogörelse till riksdagen. Enligt delegationens mening talade vissa skäl för att revisionsorganet fick formen av ett aktiebolag, vars aktier förvaltades av riksgäldskontoret.

Det förtjänar nämnas, att även 1953 års utredning var inne på tanken att bereda riksdagen möjlighet att medverka vid revisionen av de statliga företagen genom ett särskilt revisionsbolag men avvisade den efter närmare diskussion.

I proposition nr 121, som framlagts sommaren 1969 på grundval av delegationens betänkande, har regeringen anslutit sig till förslaget om en årlig redogörelse till riksdagen men avvisat tanken på ett särskilt revisionsorgan. I stället föreslås att riksgäldsfullmäktige skall få rätt att utse två av de fem revisorer, som skall finnas i förvaltningsbolaget. För att stärka riksdagens insyn i den statliga företagssektorn föreslås vidare, att möjlighet öppnas för ett begränsat antal riksdagsledamöter att vara närvarande och ställa frågor vid förvaltningsbolagets bolagsstämma. Antalet bör enligt propositionen lämpligen bestämmas till tolv, att utses av de valmän som väljer fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret. Propositionen behandlas av statsutskottet.

Utskottet

Frågan om ökad insyn för riksdagen i de statliga företagen har, som den föregående redogörelsen visat, varit föremål för åtskillig uppmärksamhet. Väsentliga förbättringar från riksdagens synpunkt har föreslagits i proposition nr 121, bl. a. att riksgäldsfullmäktige skall få utse två revisorer i det statliga förvaltningsbolag som föreslås inrättat. Utskottet har inhämtat att statsutskottet tillstyrkt propositionen.

Förevarande motioner åsyftar att riksdagens revisorer skall få rätt att granska statliga företag. Motionen I: 414 avser samtliga sådana företag, motionen I: 1069 endast det föreslagna förvaltningsbolaget. Utskottet förutsätter att den förbättring av riksdagens insyn i den statliga företagssektorn, som föreslagits i proposition nr 121, kommer till stånd. Med hänsyn härtill kan utskottet inte finna fog för något initiativ i anledning av motionerna utan hemställer,

att riksdagen avslår motionerna I: 414 och I: 1069.

Stockholm den 2 december 1969

På konstitutionsutskottets vägnar:

GEORG PETTERSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson (s), Erik Olsson (s), Harald Pettersson* (cp), Sörlin (s), Hernelius (m), Nyquist (s), Norberg (s), Lindblad* (fp) och Richardson (fp); samt

från andra kammaren: herrar Larsson i Luttra (cp), Adamsson (s), Nilsson i Östersund (s), Henningsson (s), fru Thunvall (s), herrar Johansson i Trollhättan (s), Nelander (fp), Werner* (m), Magnusson i Nennesholm* (cp) och Strömberg (fp).

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservation

av herrar *Hernelius* (m), *Richardson* (fp), *Lindblad* (fp), *Nelander* (fp), *Werner* (m) och *Strömberg* (fp) vilka ansett att utskottets yttrande och hemställan bort ha följande lydelse:

Den statliga affärsverksamheten har fått en starkt ökad omfattning och betydelse. Ett allt större behov av insyn och kontroll från riksdagens sida gör sig gällande. Utskottet har noterat att vissa förbättringar i detta avseende har föreslagits i proposition nr 121, vilken tillstyrkts av statsutskottet. Förslagen har emellertid endast begränsad räckvidd.

Riksdagens revisorer utgör riksdagens speciella organ för insyn och kontroll i fråga om den statliga finansförvaltningen. Det har med tiden kommit att framstå som alltmer onaturligt, att den statliga verksamhet, som bedrivs i privaträttsliga former, inte är i vanlig ordning föremål för revisorernas granskning. Till följd av revisionens karaktär och arbetssätt kan det inte göras gällande, att någon dubbelkontroll skulle åstadkommas, om de fick befogenhet att granska företagen. Det är både naturligt och angeläget att undanröja de hinder som idag föreligger för sådan granskning. På denna väg kan riksdagens informationsbehov tillgodoses väsentligt mera effektivt än genom endast de åtgärder som föreslagits i proposition nr 121.

Av anförda skäl hemställer utskottet,

att riksdagen i anledning av motionerna I: 414 och I: 1069 anhåller hos Kungl. Maj:t om skyndsamt utredning och förslag om rätt för riksdagens revisorer att granska statlig och statskontrollerad affärsverksamhet.